

บทที่ 2

ผลการศึกษาและบทวิเคราะห์

เนื้อหาในบทนี้มุ่งอภิปรายข้อถกเถียงเบื้องต้น ตลอดจนวางแนววิธีการทำความเข้าใจเงื่อนไขเชิงเศรษฐศาสตร์การเมืองของกรอบคิดและข้อถกเถียงว่าด้วย “การอนุรักษ์” (conservation) ในภาพรวม และกรอบคิด “พื้นที่คุ้มครอง” (protected areas) เป็นการเฉพาะ โดยวางการทำความเข้าใจประวัติวิคิดและพัฒนาการในการเกิดขึ้นและขยายตัวของสิ่งที่เรียกรวมว่า “พื้นที่คุ้มครอง” ในฐานะที่เป็นปรากฏการณ์สำคัญของกรอบคิดและการปฏิบัติว่าด้วย “การอนุรักษ์” ในระดับโลก ผู้เขียนแบ่งเนื้อหาออกเป็นสามส่วน ส่วนแรก ทบทวนความสำคัญและข้อถกเถียงเกี่ยวกับการศึกษาพื้นที่คุ้มครองในทางมานุษยวิทยา ส่วนที่สอง นำเสนอพัฒนาการอย่างย่อของแนวการศึกษาสหสาขาวิชาที่รู้จักกันในนามของ “นิเวศวิทยาการเมือง” โดยจัดวางการทำความเข้าใจลงบนข้อถกเถียงว่าด้วยการแบ่งยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ของยุคสมัยปัจจุบัน และส่วนที่สาม นำเสนอประวัติศาสตร์วิคิดของ “พื้นที่คุ้มครอง” ในฐานะที่เป็นทั้งปรากฏการณ์ทางสังคม นิเวศวิทยา และประวัติศาสตร์ และเป็นทั้งพื้นที่ศึกษาทางวิชาการ โดยเฉพาะในแนวทางนิเวศวิทยาการเมือง

ความสำคัญของการศึกษา “พื้นที่คุ้มครอง” ในทางมานุษยวิทยา

ปัญหาการทำลายป่า (deforestation) และอุตสาหกรรมการเพาะปลูกขนาดใหญ่หรือการเพาะปลูกแบบนิคม (plantation) ตลอดจนโครงการพัฒนาต่างๆ อันเกี่ยวเนื่องกันกับการทำลายป่า นับเป็นประเด็นถกเถียงสำคัญในระดับนานาชาติทั้งในแวดวงวิชาการและสื่อสาธารณะ ในประเด็นว่าด้วยความไม่เท่าเทียมทางสังคมในระดับประเทศ ข้ามชาติ และข้ามภูมิภาค การเปลี่ยนแปลงของสถานะแวดล้อม การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ การสูญพันธุ์ตามธรรมชาติของสิ่งมีชีวิต ไปจนถึงประเด็นว่าด้วยวาทกรรมการพัฒนาและการอนุรักษ์ อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่ทศวรรษ 1970 เป็นต้นมา และโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ปรากฏชัดเจนขึ้นในระหว่างทศวรรษ 1990 ซึ่งแนวคิด “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” กลายมาเป็นคำสำคัญของยุคสมัย ข้อถกเถียงได้หันเหไปจากคำอธิบายในเชิง “คู่ขัดแย้ง” ระหว่าง “พื้นที่คุ้มครองกับผู้คน” หรือที่รู้จักกันในนาม “อุทยานกับผู้คน” (parks-versus-people) และ “การพัฒนากับการอนุรักษ์” ไปสู่การตั้งคำถามในอีกลักษณะหนึ่งว่า การพัฒนากับการอนุรักษ์จะตอบสนองไปด้วยกัน ทั้งในเชิงวาทกรรมและในการปฏิบัติ ได้อย่างไร รวมไปถึงผู้คนท้องถิ่นจะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ได้รับการเคารพในสิทธิทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ไปจนถึงได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาไปพร้อมๆ กัน ได้อย่างไร เป็นต้น (Bryant and Parnwell 1996; Colchester 1999; Dove, Sajise, and Doolittle 2005; Orlove and Brush 1996; West, Igoe, and Brockington 2006)

ในระดับท้องถิ่นเฉพาะ พื้นที่ป่าและพื้นที่ใกล้เคียงกับป่าในฐานะที่เป็นภูมิทัศน์ทางชีวกายภาพ (biophysical landscapes) เป็นพื้นที่ทำกินที่สำคัญสำหรับผู้อยู่อาศัยภายในและแวดล้อม ทั้งมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น กล่าวคือ เป็นที่ตั้งของที่อยู่อาศัย เป็นแหล่งทรัพยากรสำหรับเก็บหาอาหารและผลิตอาหาร ทั้งยังสัมพันธ์กับโครงสร้างและความสัมพันธ์ทางสังคม ขนบประเพณี แบบแผนทางวัฒนธรรม และความรู้อัจฉริยะในทางกลับกัน ความเป็นอยู่ของป่า ความอุดมสมบูรณ์และหลากหลายของพืชพรรณ และความหลากหลายของพรรณสัตว์ ก็สัมพันธ์กับปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของสิ่งมีชีวิต ในแง่นี้ ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อมจึงมีลักษณะเชิงพึ่งพาอาศัยเกี่ยวเนื่องกันและเป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน หรืออีกนัยหนึ่ง โลกทางสังคมและโลกธรรมชาติมิได้แยกขาดออกจากกัน ทว่าร้อยรัดพันผูก (entangled) กันในทางสังคม นิเวศวิทยา และประวัติศาสตร์

ความสนใจต่อการศึกษาพื้นที่คุ้มครองในทางมานุษยวิทยานั้นยังแสดงให้เห็นถึงการขยายตัวของความคิดและการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่คุ้มครองในฐานะที่เป็นปรากฏการณ์ทางสังคม กล่าวคือ แสดงให้เห็นการขยายตัวในเชิงปริมาณของพื้นที่คุ้มครองในพื้นที่ต่างๆ ทั่วโลก ตลอดจนในเชิงความซับซ้อนของประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่คุ้มครอง ไม่ว่าจะเป็นประเด็นว่าด้วยระบบนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพ ความสัมพันธ์ระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนา ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนพื้นถิ่น ความรู้ท้องถิ่น สิทธิทางทรัพยากร กลไกและอำนาจการปกครองของรัฐ และกฎหมายระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสัมพันธ์อยู่กับการขยายตัวอย่างก้าวกระโดดในการก่อตั้งและประกาศพื้นที่คุ้มครอง-เขตอนุรักษ์ต่างๆ ทั่วโลก ในช่วงทศวรรษ 1970 และพุ่งขึ้นถึงจุดสูงสุดในระหว่างปี 1985 และ 1995 (Brockington, Duffy, and Igoe 2008; Orlove and Brush 1996; West, Igoe, and Brockington 2006)

ในบทความปริทัศน์เรื่อง “Parks and Peoples: The Social Impact of Protected Areas” ตีพิมพ์ใน *Annual Review of Anthropology* ฉบับปี 2006 คณะผู้เขียนอันประกอบไปด้วย Paige West, James Igoe, และ Dan Brockington (2006) ได้พิจารณาประเด็นว่าด้วยผลกระทบทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ที่มีต่อโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติต่างๆ บทปริทัศน์ดังกล่าวมุ่งความสนใจไปที่ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับกรอบคิดว่าด้วย “สิ่งแวดล้อมนิยม” (environmentalism) ในฐานะที่เป็นประเด็นศึกษาที่กำลังขยายตัวขึ้นอย่างมีนัยสำคัญสำหรับการศึกษาทางมานุษยวิทยา โดยที่มุ่งเน้นในประเด็นที่สัมพันธ์กับผลกระทบทางสังคมของการเกิดขึ้นของ “พื้นที่คุ้มครอง” (protected areas) ทั้งนี้ ผู้เขียนบทปริทัศน์ดังกล่าวเสนอว่า แนวทางการศึกษาที่เป็นไปได้สำหรับสาขาวิชาอย่างมานุษยวิทยาที่สำคัญลักษณะหนึ่งก็คือ ทำความเข้าใจหนทางซึ่งพื้นที่คุ้มครองต่างๆ นั้นมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการก่อรูปก่อร่างสร้างความเป็น “พื้นที่” (space) “สถานที่” (place) และ “ผู้คน” ขึ้นมา

คำถามหลักของบทความปริทัศน์ดังกล่าวประกอบไปด้วย อะไรคือผลกระทบทางสังคม เชิงวัตถุ และเชิงสัญลักษณ์ของพื้นที่คุ้มครอง และ พื้นที่คุ้มครองต่างๆ นั้นส่งผลต่อชีวิตของผู้คนและสิ่งแวดล้อมอย่างไร จุดยืนของบทปริทัศน์ที่กล่าวถึงนี้วางอยู่บนทฤษฎีที่ว่า พื้นที่คุ้มครองมีความหมายเพราะเป็นพื้นที่ที่ส่งผลต่อการก่อรูปก่อร่างหนทางในการมองเห็น การทำความเข้าใจ และการสร้างและสร้างใหม่ของ “โลก” แวดล้อมทั้งในทางสังคม วัตถุภาวะ และสัญลักษณ์ ในหลากหลายแง่มุม เพราะฉะนั้น พื้นที่คุ้มครองจึงเป็นพื้นที่สำคัญที่เติมไปด้วยการผลิตทางสังคม (social production) และปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (social interaction) ดังที่คณะผู้เขียนบทความปริทัศน์เน้นย้ำนัยสำคัญที่ว่า การเกิดขึ้นของพื้นที่คุ้มครองส่งผลต่อการเปลี่ยนรูปโฉมของดินแดนต่างๆ บนโลก ผ่านการสถาปนาหรือปรับเปลี่ยนนามเรียกขานใหม่ๆ ให้กับสถานที่ต่างๆ การขีดเส้นแบ่งลงบนอาณาบริเวณต่างๆ ไปจนถึงการลบล้างเส้นเขตแดนระหว่างรัฐลงไปได้ด้วยเช่นกัน (West, Igoe, and Brockington 2006, 252)

หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง พื้นที่คุ้มครองได้กลายมาเป็นวิถีทางสำคัญทั้งในเชิงวัตถุภาวะ (material) และในเชิงวาทกรรม (discursive) ในการสร้างโลกขึ้นมาใหม่ ผ่านวาทกรรม ปฏิบัติการ และสถาบัน ที่ว่าด้วยการอนุรักษ์และการพัฒนา นัยสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การแบ่งแยกทั้งในเชิงวาทกรรมและวัตถุภาวะระหว่างผู้คนและสิ่งรายล้อมที่ผู้คนอาศัยอยู่นั้นผ่านการจัดประเภทตามกรอบคิดทางสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะ “ธรรมชาติ” “วัฒนธรรม” “สิ่งแวดล้อม” และ “สังคม” เป็นต้น ซึ่งอาจนับได้ว่าสะท้อนแสดงปรากฏการณ์ที่จินตนาการว่าด้วยธรรมชาติและวัฒนธรรมแบบตะวันตกขยายอิทธิพลและครอบงำวิธีคิดแบบอื่นๆ ในหลากหลายพื้นที่บนโลก นอกจากนี้ ยังกล่าวได้ในอีกลักษณะหนึ่งว่า กระบวนการแบ่งแยกผู้คนออกจากสิ่งแวดล้อมยังมีส่วนสำคัญต่อกระบวนการเปลี่ยนให้ธรรมชาติกลายเป็นสินค้า ในทำนองเดียวกันกับที่เปลี่ยนผู้คนพื้นถิ่นให้กลายเป็นแรงงาน (West, Igoe, and Brockington 2006, 256–57)

ข้อถกเถียงสำคัญสองประการที่บทปริทัศน์ชิ้นดังกล่าวพยายามชี้ให้เห็นประกอบไปด้วย ประการแรก ประเด็นว่าด้วยการพลัดจากถิ่นฐาน (displacement) และการเปลี่ยนแปลงของสิทธิในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติ (West, Igoe, and Brockington 2006, 257–60) และ ประการที่สอง ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมต่างๆ ในสังคมและระหว่างผู้คนที่ต้องติดกับสิ่งรายล้อม ทั้งความสัมพันธ์ทางเพศภาวะ ความเข้าใจที่ผู้คนมีต่อสิ่งแวดล้อม และความเข้าใจที่ผู้คนมีต่อตนเองอย่างสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายใต้การขยายตัวของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ecotourism) และกระบวนการกลายเป็นสินค้า (commodification) อย่างไรก็ตาม พบด้วยว่าความไม่ลงรอยที่มักเกิดขึ้นก็คือ ในด้านหนึ่ง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีส่วนในการสร้างความขัดแย้งในสิทธิว่าด้วยการใช้พื้นที่และเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน หลายครั้งพบว่าไม่ได้เป็นประโยชน์แก่ชุมชนท้องถิ่นมากเท่าที่คาดการณ์ไว้ล่วงหน้า ทั้งยังส่งผลให้เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อม แต่ถึงกระนั้น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศก็ยังคงมีฐานะเป็นกลไกและ

วิธีการสำคัญทั้งของการอนุรักษ์และการพัฒนาอยู่ที่ และไม่เพียงเท่านั้น สำหรับโครงการอนุรักษ์ต่างๆ ในตัวของมันเอง แม้จะปราศจากผลกระทบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศก็ตาม ผู้เขียนบทปริทัศน์เสนอว่า พื้นที่คุ้มครองเองก็สร้างภาวะพึ่งพิงที่สัมพันธ์กับโครงการอนุรักษ์ในฐานะที่เป็นช่องทางในการสร้างงานสร้างอาชีพ ซึ่งผลสืบเนื่องประการสำคัญอีกข้อหนึ่งก็คือ การเปลี่ยนแปลงความหมายของสิ่งแวดล้อม พรรณพืช และพรรณสัตว์ จากกรอบคิดแบบพื้นถิ่นไปสู่การเป็นสิ่งที่มีความหมายทางเศรษฐกิจมากขึ้นเรื่อยๆ แทน (West, Igoe, and Brockington 2006, 261–63)

นอกจากนั้นแล้ว West, Igoe และ Brockington (2006, 264) ยังตั้งคำถามต่อสถานะและตำแหน่งแห่งที่ของนักมานุษยวิทยาว่า นักมานุษยวิทยาจะสามารถคิดเกี่ยวกับผลกระทบทางวัฒนธรรมของพื้นที่คุ้มครองอย่างถี่ถ้วนมากขึ้นได้อย่างไร หรือหากจะกล่าวอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้นก็คือ งานศึกษาทางมานุษยวิทยาจะศึกษาหนทางที่พื้นที่คุ้มครองเป็นสิ่งซึ่งสร้าง “พื้นที่” ทั้งในเชิงวาทกรรมและในเชิงวัฒนธรรมในลักษณะใดได้บ้าง และได้อย่างไรบ้าง ขณะที่ในอีกทางหนึ่ง ผู้เขียนบทปริทัศน์ได้เสนอข้อพิงระวังที่สำคัญเกี่ยวกับประเด็นว่าด้วยการอนุรักษ์ในฐานะที่อาจมีส่วนในการแข่งขันอัตลักษณ์และความเป็นชาติพันธุ์ได้ รวมไปถึงข้อพิจารณาว่าด้วยการกักขังตอกร้างคุณลักษณะในเชิงอัตลักษณ์และชาติพันธุ์ไว้ภายใต้สถานที่และพื้นที่เฉพาะด้วยเช่นกัน และในท้ายที่สุด สรุปนัยสำคัญต่อการศึกษามานุษยวิทยาไว้ว่า วิธีการทำความเข้าใจที่สำคัญน่าจะหมายถึง ความพยายามที่จะเชื่อมโยงความเข้าใจเชิงเศรษฐศาสตร์การเมืองของโลกาภิวัตน์เข้ากับ ความเข้าใจว่าด้วยผลกระทบทางสังคมของการสร้างความเป็น “ธรรมชาติ” และ “สิ่งแวดล้อม” ในสถานที่หรือถิ่นฐานอันเฉพาะเจาะจงในพื้นที่ต่างๆ ในโลก โดยเฉพาะในสถานที่ซึ่งกระบวนการจัดแบ่งแยกประเภทว่าด้วยธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไม่เหมือนกันกับวิถีคิดแบบตะวันตกมาก่อนจนกระทั่งการขยายตัวของระบอบความรู้แบบตะวันตกไปยังดินแดนต่างๆ เหล่านี้ (West, Igoe, and Brockington 2006, 265)

โดยอาศัยกรอบและแนวการศึกษาทางมานุษยวิทยา โดยเฉพาะในเชิงมานุษยวิทยาสิ่งแวดล้อม โครงการวิจัยนี้มุ่งหมายที่จะทำความเข้าใจผลกระทบทางสังคมของสิ่งที่เรียกรวมว่า “พื้นที่คุ้มครอง” ภายใต้การสร้างความหมายและวัฒนธรรมของความเป็น “ธรรมชาติ” (nature) และ “สิ่งแวดล้อม” (environment) ในถิ่นฐาน/พื้นที่/สถานที่อันเฉพาะเจาะจง ทั้งนี้ โดยจะให้ความสำคัญกับพื้นที่อันแสดงให้เห็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนพื้นถิ่น รัฐ และสถาบันการอนุรักษ์และการพัฒนานานาชาติ กระนั้น โครงการวิจัยนี้ไม่ได้จำกัดกรอบการทำความเข้าใจไว้ที่ความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์แต่เพียงอย่างเดียว หากยังต้องการจะพิจารณาปฏิสัมพันธ์และผลกระทบที่มีต่อสภาพแวดล้อมหรือภูมิทัศน์ทางชีวกายภาพ พรรณพืช และพรรณสัตว์ หรือที่เรียกรวมว่ากรอบการทำความเข้าใจความเป็นสังคมหรือการเป็นอยู่ที่ไม่ได้มีแต่เพียงมนุษย์ (more-than-human livability)

นิเวศวิทยาการเมืองกับข้อถกเถียงว่าด้วยการอนุรักษ์ในสมัยของคุณ

กรอบคิดและแนวการศึกษาในนิเวศวิทยาการเมืองพัฒนาขึ้นจากการวิพากษ์แนวการศึกษาทฤษฎีนิเวศวิทยาพัฒนาการและการศึกษาทางสังคมศาสตร์ และการศึกษาในนิเวศวิทยาเชิงระบบ (systems ecology) ในทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในแง่ที่เห็นว่านิเวศวิทยาระบบและนิเวศวิทยาพัฒนาการมีแนวโน้มที่จะทำความเข้าใจอย่างจำกัดขอบเขตพื้นที่ ตลอดจนละเอียดถี่ถ้วนของเมืองและความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ส่งผลต่อการจัดการทรัพยากรและการปรับตัวหรือการตัดสินใจทางเศรษฐกิจในอาณาบริเวณเฉพาะ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า นิเวศวิทยาการเมืองแสดงให้เห็นนัยสำคัญของการทบทวนสถานะความเป็นวัตถุวิสัยในการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ไปจนถึงคำอธิบายปัญหาสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่ดูเผินๆ ถูกฉาบไว้ด้วยภาษาที่แสดงความเป็นวัตถุวิสัยทางวิทยาศาสตร์ที่ดูราวกับจะปราศจากนัยทางเศรษฐศาสตร์การเมือง ทว่ากลับดำเนินไปภายใต้เงื่อนไขทางเศรษฐกิจและปัจจัยทางการเมือง (Orr, Lansing, and Dove 2015; Palmer 2020)

ในงานชิ้นสำคัญของนักภูมิศาสตร์ที่ถือได้ว่าบุกเบิกการศึกษานิเวศวิทยาการเมืองในช่วงกลางทศวรรษ 1980 อย่าง Piers Blaikie และ Harold Brookfield ต่างก็เสนอว่าความสัมพันธ์ทางสิ่งแวดล้อมในระดับท้องถิ่นนั้นไม่สามารถแยกขาดไปจากความเข้าใจในระดับภูมิภาคที่ใหญ่กว่าได้ นัยสำคัญของการทำความเข้าใจความเชื่อมโยงที่ไกลออกไปจากพื้นที่เฉพาะยังสอดคล้องไปกับข้อเสนอของนักทฤษฎีระบบโลกที่ขยายขอบเขตการทำความเข้าใจไปถึงระดับโลกทั้งใบ ดังเช่นในงานชิ้นสำคัญของ Eric Wolf (1982) ที่เสนอให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงระดับโลกส่งผลในระดับท้องถิ่นเฉพาะอย่างไรบ้าง ข้อเสนอลักษณะนี้จึงทำให้ความเข้าใจว่าด้วยลักษณะอันเป็นเอกเทศอย่างเฉพาะเจาะจงของชุมชนท้องถิ่นเฉพาะที่เคยเป็นสมมติฐานหนึ่งในการศึกษาทางมานุษยวิทยาไม่สามารถยอมรับได้อีกต่อไป (Orr, Lansing, and Dove 2015, 160–61)

การศึกษาในแนวทางนิเวศวิทยาการเมืองแสดงให้เห็นการแลกเปลี่ยนข้ามสาขาวิชาระหว่างสาขาวิชาอย่างภูมิศาสตร์ เศรษฐศาสตร์การเมือง มานุษยวิทยา สังคมวิทยา ประวัติศาสตร์สิ่งแวดล้อม ไปจนถึงโบราณคดี ในแง่นี้ นอกจากการทำทนายและรื้อถอนวิธีคิดว่าด้วยขอบเขตทางวัฒนธรรมในพื้นที่หรือถิ่นฐานอันเฉพาะเจาะจง นิเวศวิทยาการเมืองยังแสดงให้เห็นการทำทนายและรื้อถอนวิธีคิดว่าด้วยดุลยภาพทางสังคมวัฒนธรรม (equilibrium) ไปสู่ความเข้าใจเชิงประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างอันแตกต่างหลากหลาย (transformations) ซึ่งในแง่หนึ่งก็นับได้ว่ามีส่วนพัฒนาจากข้อถกเถียงในแนวทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเชิงกระบวนการด้วย (processual ecological anthropology) (Orlove 1980) แต่ไม่เพียงเท่านั้น เพราะยังหมายความว่ารวมถึงอิทธิพลของโลกาภิวัตน์ ภาวะข้ามชาติ แนวคิดหลังโครงสร้างนิยม ไปจนถึงข้อถกเถียงว่าด้วยการรื้อถอนภาวะอาณานิคม ข้อวิพากษ์จากขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมทั้งจากแนวคิดเฟมินิสต์ และขบวนการเคลื่อนไหวว่าด้วยสิทธิของผู้คนพื้นถิ่นและการต่อสู้เรื่องเชื้อชาติ-สีผิว ซึ่งล้วนแล้วแต่

นำไปสู่ข้อเสนอว่าด้วยการรื้อถอนความเข้าใจแบบคู่ตรงข้ามระหว่าง “มนุษย์” (human) กับ “สิ่งแวดล้อม” (environment) หรืออีกนัยหนึ่ง “สังคม” (society) กับ “ธรรมชาติ” (nature) (Escobar 1999)

ตั้งแต่ทศวรรษ 2000 เป็นต้นมา การทวีความเข้มข้นของสถานการณ์โลกาภิวัตน์และภาวะข้ามชาติ ยิ่งส่งผลให้ข้อถกเถียงทางมานุษยวิทยา ตลอดจนแวดวงสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ในวงกว้าง ทวีความเข้มข้นและสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ในทางหนึ่งหมายถึงการตั้งคำถามในเชิงภววิทยาของรากฐานความรู้แบบสมัยใหม่แบบตะวันตก และในการศึกษาทางมานุษยวิทยาเป็นการเฉพาะ ผ่านกรอบคิดและวิธีการศึกษา ประวัติศาสตร์และชาติพันธุ์วรรณาหลากสายพันธุ์/ข้ามสายพันธุ์ (multispecies/interspecies histories and ethnographies) และความเป็นสังคมที่ไม่ได้มีเพียงมนุษย์ (more-than-human sociality) เป็นต้น นอกจากนี้ ยังรวมไปถึงข้อถกเถียงว่าด้วย “สมัยของมนุษย์” หรือ “แอนโทรโพซีน” (Anthropocene) และข้อเสนอว่าด้วยคุณลักษณะและชื่อเรียกอื่นของ “ยุคสมัย” ไม่ว่าจะเป็น “สมัยของทุน” (Capitalocene) หรือ “สมัยของนิคม” (Plantationocene) ไปจนถึง “Chthulucene” ตลอดจนข้อถกเถียงเกี่ยวเนื่องอื่นๆ (e.g., Haraway 2015; Kirksey and Helmreich 2010; Orr, Lansing, and Dove 2015; Palmer 2020; Tsing, Mathews, and Bubandt 2019)

การเรียกยุคสมัยปัจจุบันหรือสถานการณ์ร่วมสมัยว่าอยู่ในสมัยของ “แอนโทรโพซีน” ที่อาจแปลตรงตัวได้ว่า “สมัยของมนุษย์” มาจากข้อเสนอที่ว่า มนุษย์กลายมาเป็นตัวกระทำสำคัญที่สร้างความเปลี่ยนแปลงในเชิงชีว-ธรณีวิทยาของโลก (bio-geophysical) หรืออีกนัยหนึ่งหมายถึงยุคสมัยที่การกระทำของมนุษย์สร้างผลกระทบขนานใหญ่ต่อโลกในระดับดาวเคราะห์ ดังปรากฏในการเปลี่ยนแปลงอุณหภูมิเฉลี่ยของโลก (ซึ่งแสดงให้เห็นผ่านการละลายของน้ำแข็งขั้วโลกอันนำไปสู่ระดับน้ำทะเลสูงขึ้น), การแพร่กระจายของมลพิษโดยเฉพาะไมโครพลาสติกที่ปนเปื้อนอยู่ในระบบนิเวศทั้งทางทะเลและพื้นผิวดิน, การลดลงในอัตราเร่งที่รวดเร็วของความหลากหลายทางชีวภาพกระทั่งนำไปสู่ข้อเสนอว่าด้วยการสูญพันธุ์ครั้งมหึมาครั้งที่หกของสิ่งมีชีวิตบนโลก ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางเคมีของดิน มหาสมุทร และชั้นบรรยากาศ (Chua and Fair 2019)

ใน *The Cambridge Encyclopedia of Anthropology* สารานุกรมทางมานุษยวิทยาซึ่งเผยแพร่ออนไลน์นั้น ในหัวเรื่องว่าด้วย “แอนโทรโพซีน” Liana Chua และ Hannah Fair (2019) ทบทวนและประมวลความเข้าใจเกี่ยวกับข้อถกเถียงว่าด้วยแอนโทรโพซีนในทางมานุษยวิทยาว่า สามารถแบ่งแนววิธีพิจารณาและทำความเข้าใจกรอบคิดและสถานการณ์ที่เรียกรวมว่าแอนโทรโพซีนได้ใน 4 ลักษณะ คือ แนวทางแรก พิจารณาแอนโทรโพซีนในฐานะที่เป็นบริบททางประวัติศาสตร์ (context) ของการศึกษา แนวทางที่สอง พิจารณาและศึกษาแอนโทรโพซีนในฐานะเป็นกรอบคิดและข้อถกเถียง (concept) แนวทางที่สาม พิจารณาแอนโทรโพซีนในฐานะที่เป็นพื้นที่สำหรับการจินตนาการ (speculation) การสร้างสรรค์ (creativity) และการ

ทดลอง (experimentation) และแนวทางที่สี่ พิจารณาแอนโทรโปซินในฐานะที่เป็นผลผลิตของความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ระดับโลกอันสืบเนื่องยาวนาน ซึ่งสำหรับแนวทางสุดท้ายที่กล่าวนี้ เสนอว่า จะต้องทำให้เห็นความเป็นการเมืองในตัวข้อถกเถียงเรื่องแอนโทรโปซิน เพื่อที่จะอาศัยเป็นพื้นที่/ประเด็นในการวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาความไม่เท่าเทียมทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ระดับโลก อันเป็นปัญหาสำคัญที่สืบเนื่องมาจากกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์อันยาวนาน

ในแง่หนึ่ง ข้อวิพากษ์ว่าด้วยสถานการณ์ในสมัยของมนุษย์อันเป็นผลผลิตของความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง อันสืบเนื่องมาจากประวัติศาสตร์ระดับโลก แสดงให้เห็นปัญหาสำคัญของข้อเสนอดังกล่าวด้วยแอนโทรโปซิน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพิจารณามนุษย์ในภาพรวมในฐานะที่เป็นหน่วยการทำความเข้าใจเดียวกัน (เช่น ในฐานะสปีชีส์เดียวกัน) กลับเป็นการละเลยปัญหาความไม่เท่าเทียมกันระหว่างมนุษย์กลุ่มต่างๆ ในแต่ละสังคมวัฒนธรรมในโลก ทั้งยังเป็นการพิจารณารวกับว่ากระบวนการทางประวัติศาสตร์ของแอนโทรโปซินเป็นกระบวนการที่เป็นไปเอง ไม่ได้เกิดขึ้นผ่านการเลือกหรือการตัดสินใจภายใต้เงื่อนไขเฉพาะของมนุษย์ในยุคสมัยต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เกิดขึ้นภายใต้ความไม่เท่าเทียมทางอำนาจระหว่างกลุ่มคนไปจนถึงระหว่างสปีชีส์ต่างๆ (Chua and Fair 2019, 10–11)

ข้อวิพากษ์ทำนองนี้นำไปสู่ข้อถกเถียงว่าด้วยการเสนอชื่อเรียกยุคสมัยและสถานการณ์ร่วมสมัยในนามอื่นๆ เช่น ข้อเสนอว่าด้วย “สมัยของทุน” (Capitalocene) อันเป็นการเสนอให้เข้าใจประวัติศาสตร์การขยายตัวของทุนและระบบทุนนิยมต่อความเปลี่ยนแปลงระดับโลกแทนที่จะพิจารณามวลมนุษยชาติ (humanity) อย่างเป็นหน่วยเดียวกันซึ่งเหมือนๆ กันไปหมด เป็นต้น คำและข้อเสนอว่าด้วยสมัยของทุนในฐานะที่เป็นการวิพากษ์คำและกรอบคิดว่าด้วยสมัยของมนุษย์มาจากข้อเสนอของ Andreas Malm และต่อมา ยังรวมถึง Jason Moore ที่นำมาใช้และทำให้คำ/กรอบคิดนี้แพร่หลายขึ้นด้วยเช่นกัน ขณะที่ Donna Haraway ก็เป็นนักวิชาการอีกคนหนึ่งที่ใช้คำ/กรอบคิดนี้อย่างเป็นเอกเทศจาก Malm และ Moore ในระยะแรก ก่อนที่จะมีงานเขียนตีพิมพ์ในหนังสือเล่มเดียวกันในภายหลัง (Haraway 2015)

ในแง่หนึ่งนั้น อาจกล่าวได้ว่า ข้อเสนอว่าด้วยยุคสมัยที่เรียกว่าสมัยของทุนพัฒนามาจากทฤษฎีระบบโลก (world-system) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กรอบการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและประวัติศาสตร์สิ่งแวดล้อมโลกในฐานะที่เป็นผลผลิตของกระบวนการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างกลุ่มประเทศ “ใจกลาง” หรือ “เมืองแม่” (cores) และ กลุ่มประเทศ “ชายขอบ” หรือ “บริวาร” (peripheries) ไม่เพียงเท่านั้น แต่ผลสืบเนื่องสำคัญของความสัมพันธ์อันไม่เท่าเทียมกันดังกล่าวนี้ก็คือ การได้รับผลกระทบหรือปัญหาทางสิ่งแวดล้อมที่ไม่เท่าเทียมกันด้วยเช่นกัน (ดูเพิ่มเติม Hornborg 2007) นอกจากนั้นแล้ว ยังอาจกล่าวได้อีกว่า ข้อวิพากษ์ “สมัยของมนุษย์” ที่นำไปสู่ข้อเสนอเรื่อง “สมัยของทุน” ดังที่กล่าวมา สอดคล้องไปกับข้อเสนอการทำความเข้าใจการสร้างควมหมายว่าด้วย “ธรรมชาติ” และการควบคุมจัดการธรรมชาติ ใน

ทำนองเดียวกันกับข้อวิพากษ์ความรู้และการปฏิบัติว่าด้วยการอนุรักษ์ธรรมชาติในแนวทางการศึกษาที่เรียกว่า นิเวศวิทยาการเมือง โดยเฉพาะการเกิดขึ้นและการแพร่ขยายตัวของ “พื้นที่คุ้มครอง” อย่างมีนัยสำคัญ

ประวัติศาสตร์ความคิดของ “พื้นที่คุ้มครอง”

โดยทั่วไปในปัจจุบัน “พื้นที่คุ้มครอง” (protected areas) เป็นคำจัดประเภทที่ครอบคลุมการจัดการ “พื้นที่” หลากหลายรูปแบบ เช่น พื้นที่อนุรักษ์หรือป่าสงวนเพื่อการศึกษาวิจัยทางวิทยาศาสตร์ อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและพันธุ์พืช เขตควบคุมและจำกัดการล่าสัตว์เฉพาะฤดูกาล เขตสงวนชีวมณฑล (biosphere reserve) แหล่งมรดกทางวัฒนธรรม โบราณคดี ธรณีวิทยา ฯลฯ หรือกล่าวโดยสรุปก็คือ ในภาพรวมแล้วหมายถึงพื้นที่ใดก็ตามที่ (ถือกันว่า) ต้องการการคุ้มครองเป็นพิเศษ คำถามสำคัญต่อมาจึงย้อนกลับไปที่ว่า ถ้าเช่นนั้นแล้ว อะไรคือเหตุผลเบื้องหลังของความจำเป็นหรือความต้องการให้มีการคุ้มครองเป็นพิเศษ และหากจะปฏิบัติตามเหตุผลเหล่านั้นแล้ว ใครจะเป็นผู้รับผิดชอบการปฏิบัติ ใครจะเป็นผู้ได้รับผลสืบเนื่องหรือผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น ฯลฯ ไม่เพียงเท่านั้น แต่เนื่องจากความหมายว่าด้วยพื้นที่คุ้มครองที่กล่าวข้างต้นนี้ไม่ได้มีมาแต่เดิม แต่เป็นประดิษฐกรรมที่เพิ่งเกิดขึ้นไม่กี่ทศวรรษก่อน เนื้อหาในส่วนนี้จึงพยายามอภิปรายข้อสงสัยเกี่ยวกับการนิยามพื้นที่คุ้มครองในเชิงประวัติศาสตร์ความคิด

ในบทความปริทัศน์ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างสาขาวิชามานุษยวิทยากับกรอบคิดและปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพเรื่อง “Anthropology and the Conservation of Biodiversity” ตีพิมพ์ใน *Annual Review of Anthropology* ในปี 1996 เขียนโดย Benjamin Orlove Stephen Brush (1996) ทบทวนโครงการอนุรักษ์ที่นักมานุษยวิทยามีส่วนเกี่ยวข้องด้วยในสองลักษณะที่สำคัญคือ การจัดการพื้นที่คุ้มครอง และ ทรัพยากรพันธุกรรมพืช (plant genetic resources) ผู้เขียนบทความปริทัศน์เสนอว่าแนวทางการอนุรักษ์ทั้งสองลักษณะดังกล่าวมีพัฒนาการที่คล้ายคลึงกันคือขยายความสนใจจากสิ่งมีชีวิตไม่กี่ชนิดไปสู่ระบบนิเวศ และที่สำคัญคือ มีแนวโน้มที่จะเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของผู้คนในท้องถิ่นมากขึ้นเรื่อยๆ สำหรับในประเด็นการมีส่วนร่วมนี้ Orlove และ Brush ชี้ให้เห็นว่า งานศึกษาทางมานุษยวิทยามีส่วนสำคัญในการแสดงให้เห็นการเชื่อมต่อและความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในท้องถิ่น ภาครัฐ และองค์กรระหว่างประเทศในโครงการอนุรักษ์เหล่านี้

นอกจากนั้นแล้ว Orlove และ Brush (1996) ยังแสดงให้เห็นนัยสำคัญเชิงปฏิบัติการของนักมานุษยวิทยาอีกประการหนึ่งก็คือ นอกจากจะเป็นนักวิจัยทางวิชาการแล้ว นักมานุษยวิทยายังมีส่วนสนับสนุนหรือเป็นพันธมิตรเครือข่ายกับผู้คนในท้องถิ่น ผู้คนพื้นถิ่น เกษตรกร และผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการอนุรักษ์และโครงการพัฒนาต่างๆ ด้วย ในแง่หนึ่งนั้น เป็นไปได้ว่าการทำงานเชิงปฏิบัติมีส่วนให้งานเขียนที่เกี่ยวข้องกับประเด็นว่าด้วยการอนุรักษ์ระหว่างทศวรรษ 1970–90 จึงจำกัดอยู่ในวารสารเชิงมานุษยวิทยา

ประยุกต์ อย่างไรก็ตาม ในบทปริทัศน์อีกชิ้นหนึ่งที่ตีพิมพ์ในอีกหนึ่งทศวรรษถัดมา West, Igoe และ Brockington (2006) ชี้ให้เห็นว่า งานศึกษาทางมานุษยวิทยาและนิเวศวิทยาการเมืองที่ว่าด้วยการอนุรักษ์ และโดยเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับพื้นที่คุ้มครองปรากฏในวารสารมานุษยวิทยาที่ค่อนข้างเป็นกระแสหลักมากขึ้น รวมถึงมีงานศึกษาเกี่ยวกับประเด็นนี้ที่ตีพิมพ์ออกมาทั้งในรูปของหนังสือเล่มและหนังสือรวมบทความมากยิ่งขึ้น ตลอดไปจนถึงการมีคนที่ทำวิทยานิพนธ์ในหัวเรื่องดังกล่าวอย่างหลากหลายชิ้นด้วย

ทั้งนี้ ยังอาจกล่าวได้อีกว่า การที่ประเด็นว่าด้วยพื้นที่คุ้มครองกลายเป็นประเด็นสำคัญในทางมานุษยวิทยา ไม่เพียงแต่แสดงให้เห็นว่าการเกิดขึ้นและขยายตัวของพื้นที่คุ้มครองตลอดไปจนถึงปฏิบัติการของการอนุรักษ์ที่เกี่ยวข้องนั้นกลายมาเป็นประเด็นสำคัญทางสังคมร่วมสมัย แต่ยังแสดงให้เห็นถึงความสนใจทางวิชาการต่อประเด็นที่เรียกรวมว่า “สิ่งแวดล้อมนิยม” (environmentalism) ซึ่งเป็นกรอบคิดสำคัญในการถกเถียงเรื่องอุดมการณ์ทางสังคมเรื่อยไปจนถึงกระแสความคิดหลังโครงสร้างนิยม ตลอดไปจนถึงประเด็นว่าด้วยตำแหน่งแห่งที่ของมนุษย์ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อม หรืออีกนัยหนึ่งบทบาทของมนุษย์ในการสร้างความเปลี่ยนแปลงต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติซึ่งทวีความรุนแรงและมีอัตราเร่งสูงขึ้นในบริบทหลังอาณานิคมและโลกาภิวัตน์ (ดูเพิ่มเติม Orlove and Brush 1996; Orr, Lansing, and Dove 2015; West, Igoe, and Brockington 2006) ดังที่ผู้เขียนได้นำเสนอไว้ในเนื้อหาส่วนก่อนหน้าด้วยเช่นกัน

อันที่จริง สิ่งที่เข้าใจกันในปัจจุบันว่าเป็น “พื้นที่คุ้มครอง” นั้นก็ไม่ใช่ปรากฏการณ์ที่ไม่มีที่มาที่ไปในประวัติศาสตร์สังคมของมนุษย์เลยเสียทีเดียว งานเขียนจำนวนมากเสนอว่า มนุษย์ในหลายสังคมวัฒนธรรมมีวิถีคิดและวิธีการกำหนด ควบคุม และจัดการพื้นที่บางแห่งที่ต้องการให้ความคุ้มครองในบางลักษณะอย่างหลากหลายรูปแบบและมีการดำเนินการมาอย่างเนิ่นนานมาแล้ว (Orlove and Brush 1996, 330; ดูเพิ่มเติม Brockington, Duffy, and Igoe 2008, 17–46) กระนั้นก็ตาม ด้วยเหตุที่มักมีการกล่าวถึงกำเนิดของพื้นที่คุ้มครองว่ามีจุดเริ่มต้นที่อุทยาน Yellowstone อุทยานแห่งชาติแห่งแรกของสหรัฐอเมริกาที่ตั้งขึ้นในปี 1872 และแม้แต่ฐานข้อมูลโลกว่าด้วยพื้นที่คุ้มครอง (World Database on Protected Areas; WDPA) ก็ตั้งต้นการนับที่การเกิดขึ้นของอุทยาน Yellowstone ในกรณีนี้ Brockington, Duffy และ Igoe (2008, 18–21) จึงเสนอให้กลับไปพิจารณาความเป็น “ตำนานกำเนิด” (creation myth) หรือ “มายาคติ” เกี่ยวกับเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ชุดนี้ โดยเฉพาะการเสนอให้พิจารณาว่าแนวการเล่าประวัติศาสตร์แบบนี้แสดงให้เห็นอำนาจของแนวความคิดว่าด้วยพื้นที่คุ้มครองที่ส่งผลต่อการปฏิบัติจริงอย่างไร

ข้อโต้แย้งเชิงประจักษ์ต่อทัศนะดังกล่าวก็คือ ค่อนข้างแน่นอนแล้วว่า Yellowstone ไม่ได้เป็นอุทยานแห่งชาติอย่างเป็นทางการแห่งแรกของโลก ดังที่ปรากฏหลักฐานว่า พื้นที่คุ้มครองสมัยใหม่แห่งแรกน่าจะเป็นอุทยานแห่งชาติ Bogd Khan Mountain ในมองโกเลีย ประกาศในปี 1778 และมีหลักฐานว่าน่าจะมีการดำเนินการคุ้มครองพื้นที่ดังกล่าวย้อนกลับไปได้อย่างน้อยถึงปี 1294 และในทำนองเดียวกัน สำหรับอาณาจักร

โบราณ พบว่าอาณาจักรในอินเดียมีการสงวนพื้นที่สำหรับการล่าสัตว์ ทั้งยังมีการคุ้มครองพื้นที่ที่อยู่อาศัยและหา
กินของช้างมาตั้งแต่ 400 ปีก่อนคริสตกาล ขณะที่ในอินโดนีเซียในสมัยศรีวิชัยพบว่าพื้นที่คุ้มครองทาง
ธรรมชาติน่าจะเริ่มต้นตั้งแต่ราวปี 684 นอกจากนั้นแล้ว ยังพบหลักฐานทำนองเดียวกันจากอาณาจักรโบราณ
ไม่ว่าจะเป็น อาณาจักรโรมัน บาบิโลน อัสซีเรีย เปอร์เซีย และจีน ฯลฯ โดยเฉพาะการสงวนคุ้มครองพื้นที่ป่า
และเขตสงวนพันธุ์สัตว์ (Brockington, Duffy, and Igoe 2008, 19–20)

ไม่เฉพาะแต่เพียงสังคมหรืออาณาจักรขนาดใหญ่เท่านั้นที่จะมีวิถีคิดและวิธีการปฏิบัติเกี่ยวกับการ
คุ้มครองพื้นที่ ภูมิทัศน์ และสิ่งมีชีวิต Brockington, Duffy และ Igoe (2008, 20) ยังประมวลให้เห็นจากงาน
ศึกษาจำนวนมากว่าวิถีคิดทำนองนี้ปรากฏแพร่หลายในสังคมต่างๆ ที่มีวิถีการดำรงชีพหลักแตกต่างกันไปด้วย
ไล่เรียงมาตั้งแต่กลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์ (pastoral) ในอัฟริกาตะวันออกหลากหลายกลุ่มที่ต่างก็มีวิถีคิดและวิธีการ
คุ้มครองพื้นที่ที่เป็นแหล่งอาหารสำหรับฝูงสัตว์ สำหรับฤดูแล้งอันยาวนาน กลุ่มผู้ล่าสัตว์และชาวประมงใน
หลากหลายสังคม ทั้งในทวีปอเมริกา อาร์กติก ชาวเมารีในนิวซีแลนด์ ฯลฯ มีวิธีการและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับ
การคุ้มครองพื้นที่ที่เป็นแหล่งอาหารสำหรับดำรงชีพซึ่งสัมพันธ์กับการเป็นพื้นที่เชิงจิตวิญญาณ หรือสัมพันธ์กับ
บรรพชน ฯลฯ เช่นเดียวกับกับสังคมเกษตรกรรม สังคมผู้เพาะปลูกแบบไร่หมุนเวียนและผู้เพาะปลูกบนพื้นที่
สูงหลากหลายแห่งทั่วโลก ทั้งในซีกโลกเหนือและซีกโลกใต้ ล้วนแต่มีวิธีการคุ้มครองหรืออนุรักษ์ภูมิทัศน์และ
สภาพแวดล้อมซึ่งสัมพันธ์กับลักษณะทางวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ และนิเวศวิทยาของตนเองเช่นกัน

เช่นนี้แล้ว คำถามสำคัญก็คือ หากไม่ใช่พื้นที่คุ้มครองแห่งแรกแล้ว เหตุใดอุทยาน Yellowstone จึง
กลายเป็นต้นแบบและจุดกำเนิดของแนวเรื่องเล่าเชิงประวัติศาสตร์ทำนองนี้ ตามทฤษฎีของ Brockington,
Duffy และ Igoe (2008, 21) อิทธิพลของเรื่องเล่าในเชิงตำนานกำเนิดของ Yellowstone เป็นสิ่งซึ่งแสดงให้เห็น
เห็นอำนาจของสิ่งที่เรียกรวมว่า “การอนุรักษ์แบบกระแสหลัก” (mainstream conservation) โดยเฉพาะ
อย่างยิ่ง องค์การอนุรักษ์และวิถีคิดว่าด้วยการอนุรักษ์แบบอเมริกัน ที่มีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ
โดยเฉพาะจากกลุ่มที่มีความสนใจและผลประโยชน์ร่วมกัน และมีความเป็นสถาบันสูง ทั้งยัง “ส่งออก” วิถีคิด
และวิธีการคล้ายกันนี้ไปทั่วโลก เพราะฉะนั้น ประวัติศาสตร์ของอุทยานที่มี Yellowstone เป็นจุดตั้งต้นจึง
สอดคล้องไปกับตัวแบบของความก้าวหน้าอย่างพอดีพอดีกัน

อย่างไรก็ตาม ควรกล่าวด้วยว่า ก่อนทศวรรษ 1970 ยังไม่มีคำรวมๆ ที่เรียกแนวทางการอนุรักษ์ที่
อาศัยการกำหนดขอบเขตพื้นที่เป็นหน่วยเฉพาะหนึ่งใดด้วยคำเดียว หน่วยของพื้นที่อนุรักษ์ถูกเรียกผ่านชื่อ
เฉพาะ เช่น อุทยานแห่งชาติ, เขตสงวนธรรมชาติ (nature reserves) และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า (wildlife
sanctuaries) จวบจนกระทั่งปี 1978 เมื่อสหภาพระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ (International
Union for Conservation of Nature; IUCN) หรือที่ในภาษาไทยมักเรียกทับศัพท์คำย่อว่า “ไอยูซีเอ็น”
ประกาศใช้คำว่า “protected areas” (หรือที่แปลเป็นภาษาไทยว่า “พื้นที่คุ้มครอง”) เพื่อใช้ครอบคลุม

ความหมายของหน่วยการอนุรักษ์ธรรมชาติต่างๆ เข้าด้วยกัน นับแต่นั้นมาจึงมีการแบ่งประเภทเฉพาะของพื้นที่คุ้มครองตามวัตถุประสงค์และวิธีการปฏิบัติ ตลอดจนแบ่งลำดับชั้นความเข้มงวดของข้อห้ามหรือข้อคุ้มครองต่างๆ ตามประเภทของพื้นที่คุ้มครอง การแบ่งประเภทพื้นที่คุ้มครองมีการทบทวนปรับเปลี่ยนหลายครั้ง ล่าสุดในปี 1994 IUCN ลดจำนวนเหลือ 6 ประเภทหลัก (จาก 10 ประเภท เมื่อประกาศครั้งแรกในปี 1978 และลดลงเหลือ 8 ประเภทในปี 1985) อันประกอบไปด้วย 1. พื้นที่สงวนธรรมชาติเข้มงวด ซึ่งยังแบ่งได้อีกสองลักษณะย่อยคือ Strict Nature Reserve และ Wilderness Area, 2. อุทยานแห่งชาติ (National Park), 3. อนุสาวรีย์ธรรมชาติ (National Monument), 4. พื้นที่จัดการถิ่นที่อาศัยหรือชนิดพันธุ์ (Habitat/Species Management Area) หรือเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า, 5. พื้นที่คุ้มครองภูมิทัศน์ทางบก/ทางทะเล (Protected Landscape/Seascape) และ 6. พื้นที่คุ้มครองแบบมีการจัดการทรัพยากร (Managed Resource Protected Area) (Brockington, Duffy, and Igoe 2008, 21–23; Orlove and Brush 1996, 331–32)

ในแง่นี้ การจัดแบ่งประเภทพื้นที่คุ้มครองจึงแสดงให้เห็นถึงพลังอำนาจของการอนุรักษ์กระแสหลัก ในกรณีนี้ Brockington, Duffy และ Igoe เสนอให้พิจารณาการเติบโตและพัฒนาการของฐานข้อมูลโลกกว่าด้วยพื้นที่คุ้มครองหรือ WDPA ซึ่งถึงแม้ว่าฐานข้อมูลดังกล่าวอาจมีช่องว่างหรือปัญหาเกี่ยวกับการรวบรวม การบันทึก และการนำเสนอข้อมูลอยู่ก็ตามที (ดูเพิ่มเติม Brockington, Duffy, and Igoe 2008, 23–28; West, Igoe, and Brockington 2006, 253–56) แต่ทว่าฐานข้อมูลลักษณะนี้มีส่วนอย่างสำคัญในฐานะกลไกของการสร้างพื้นที่ขึ้นมาใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในฐานะหนทางในการจัดแบ่งประเภท (categorizing) และการเฝ้าระวังตรวจสอบ (surveilling) กิจกรรมหรือปฏิบัติการของการอนุรักษ์ ไม่ว่าจะเป็นการบันทึกความก้าวหน้า และการระบุข้อท้าทายและแนวทางการปฏิบัติใหม่ๆ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า เครื่องมือเหล่านี้ล้วนแต่เป็นเครื่องมือสำคัญในการให้ความชอบธรรมแก่ระบอบอันทรงพลังของการอนุรักษ์กระแสหลักให้เข้ามาจัดการพื้นที่ต่างๆ ในโลกได้ (Brockington, Duffy, and Igoe 2008, 28)

ด้วยเหตุนี้ แม้จะตระหนักว่าแนวเรื่องเล่าที่เริ่มต้นด้วยการเกิดขึ้นของอุทยาน Yellowstone เป็นคำอธิบายที่มีปัญหาในตัวเอง แต่ด้วยเหตุที่แนวเรื่องทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวมีอิทธิพลอย่างมาก ประกอบกับการที่ไม่ใช่เพียงแต่ Yellowstone หากยังรวมไปถึงอุทยานแห่งชาติอื่นๆ ในสหรัฐอเมริกาในรูปแบบเดียวกัน ถือเป็นตัวแบบหรือแบบอย่างของโครงการอนุรักษ์ธรรมชาติในประเทศอื่นๆ ทั่วโลก Brockington, Duffy และ Igoe จึงเสนอให้พิจารณาการขยายตัวของวิธีคิดและวิถีปฏิบัติในลักษณะดังกล่าวผ่านการเพิ่มจำนวนขึ้นของพื้นที่คุ้มครองต่างๆ ทั่วทั้งโลก ดังที่ปรากฏพัฒนาการต่างๆ เช่น อุทยานแห่งชาติของแคนาดา ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ ต่างก็เริ่มประกาศก่อตั้งขึ้นในช่วงปลาย 1800s ในอินเดียมีการประกาศห้ามล่าสัตว์ป่าในเขตป่าสงวนในช่วงทศวรรษ 1920 และเริ่มมีการประกาศอุทยานแห่งชาติครั้งแรกในปี 1936 ขณะที่อินโดนีเซีย

เริ่มประกาศเขตสงวนธรรมชาติเพื่อคุ้มครองแรดขาวในปี 1921 ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของอุทยานแห่งชาติ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าที่ใหญ่กว่า ส่วนในทวีปอเมริกาใต้ นั้น ชิลีและอาร์เจนตินาก็เริ่มมีการประกาศพื้นที่คุ้มครองตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ยี่สิบเช่นกัน (ดูเพิ่มเติม Brockington, Duffy, and Igoe 2008, 28–34)

อย่างไรก็ตาม ตัวเลขจากฐานข้อมูล WDPA แสดงให้เห็นว่า กว่าที่ปริมาณ “พื้นที่คุ้มครอง” ทั่วโลกจะขยายตัวอย่างมาก ก็ต้องรอจนถึงช่วงหลังทศวรรษ 1950 ไปแล้ว ก่อนที่จะมีการขยายตัวอย่างก้าวกระโดด ในช่วงทศวรรษ 1970 และพุ่งทยานขึ้นสูงสุดระหว่างช่วงปี 1985–1995 (Brockington, Duffy, and Igoe 2008; West, Igoe, and Brockington 2006) ทั้งนี้ ในขณะที่กล่าวถึงความจำเป็นในการที่จะต้องระมัดระวังในการใช้ข้อมูลดังกล่าว Brockington, Duffy และ Igoe ก็เสนอว่า แนวโน้มดังกล่าวสอดคล้องอย่างยิ่งกับช่วงเวลาหรือสถานการณ์ที่แนวคิดเสรีนิยมใหม่ (neoliberalism) ขยายตัว ลงหลักปักฐาน และกำลังทรงอิทธิพลต่อสังคมต่างๆ ทั่วทั้งโลก ความสอดคล้องดังนี้น่าจะมีส่วนค่อนข้างมากในการสร้างคำอธิบายว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่าง “การอนุรักษ์” กับการขยายตัวของเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ตลอดจนแนวคิดและอุดมการณ์แบบเสรีนิยมใหม่ ดังปรากฏชัดเจนในแนวคิดและการปฏิบัติตามแบบของ “การอนุรักษ์กระแสหลัก” ซึ่งเป็นพื้นฐานของข้อเสนอหลักในหนังสือ *Nature Unbound: Conservation, Capitalism and the Future of Protected Areas* (2008) ที่ผู้เขียนใช้อภิปรายถึงเป็นหลักในส่วนนี้

ข้อเสนอว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างการอนุรักษ์กับการขยายตัวของเศรษฐกิจทุนนิยมและอุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ยังได้รับการพัฒนาต่อมาในงานเขียนของกลุ่มเครือข่ายนักวิชาการนิเวศวิทยาการเมืองที่มีงานเขียนร่วมกัน ดังเช่นในบทความเรื่อง “Towards a Synthesized Critique of Neoliberal Biodiversity Conservation” เขียนโดย Bram Büscher, Sian Sullivan, Katja Neves, Jim Igoe และ Dan Brockington ตีพิมพ์ในวารสาร *Capitalism Nature Socialism* ในปี 2012 ที่เสนอข้อวิพากษ์ต่อสิ่งที่เรียกรวมว่า “การอนุรักษ์แบบเสรีนิยมใหม่” (neoliberal conservation) อันหมายถึงผลรวม/จุดร่วม/และการตัดข้ามระหว่างกันของอุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม และระบอบการอนุรักษ์ธรรมชาติ โดยการวิพากษ์กระบวนการที่วางอยู่บนความคิด/ความเชื่อในการดำเนินการโครงการเชิงอนุรักษ์ภายใต้ตรรกะของการขยายตัวของเศรษฐกิจทุนนิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผ่านกระบวนการแบ่งแยกสังคมมนุษย์ออกจากธรรมชาติอันอุดมไปด้วยความหลากหลายชีวภาพและปราศจากมนุษย์ (biodiversity-rich [non-human] natures) ในขณะเดียวกันกับที่เป็นตัวการและกระบวนการสร้างพื้นที่/อาณาบริเวณ (territories) ของการอนุรักษ์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการขยายตัวของทุนนิยมผ่านกระบวนการผลักให้พลัดจากถิ่นฐาน (displacing) การล้อมรั้ว (enclosing) การทำให้เป็นสินค้า (commodifying) และการสร้างภาวะของความน่าดูชมอย่างน่าตื่นตาตื่นใจ (spectacularizing) ในอันที่จะสร้าง “อุดมคติ” ของ “ธรรมชาติ” ที่ควรจะต้องอนุรักษ์ (Büscher et al. 2012; ดูเพิ่มเติม Igoe 2010)